

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

بررسی موردی روستای حصارخروان استان قزوین

زهره نجفی اصل * مهدی طالب **^۱

تاریخ دریافت: ۲۰ خرداد ۱۳۹۲

تاریخ پذیرش: ۱ مهر ۱۳۹۲

چکیده

در پژوهش حاضر سعی شد عوامل مختلف اثرگذار بر تحولات خانواده مشخص گردد. برای تحقق این هدف، روستای حصارخروان از استان قزوین انتخاب شد و از بین خانواده‌های صاحب نسق در زمان اصلاحات ارضی، دو خانواده (۹۷ نفر) انتخاب گردید تا در طول سه نسل مورد بررسی قرار گیرد. در این پژوهش، با رویکردی درون‌گرایانه و با استفاده از روش تاریخ زندگی و فنون مشاهده، مصاحبه گروهی و عمیق، مطالعه اسناد و مدارک، داستان‌سرایی، و شجره‌نامه، فهم تحولات پدید آمده در زندگی افراد مشارکت‌کننده، در طول نیم قرن اخیر مورد توجه قرار گرفت. بر اساس یافته‌های پژوهش، عامل اصلی ایجادکننده تحولات در جامعه روستایی حصارخروان، عامل سیاسی بوده که در هر دوره با بعضی از عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حمایت شده و موج تحولات عظیمی را در جامعه روستایی حصارخروان پدید آورده و هر نسل و گروه سنی را با نحوه خاصی، تحت تأثیر قرار داده است.

کلید واژه: مدرنیزاسیون، عوامل اقتصادی، عوامل اجتماعی، عوامل سیاسی، خانواده روستایی، روش تاریخ زندگی.

* دکترای جامعه‌شناسی روستایی دانشکده علوم اجتماعی دانشگاه تهران (نویسنده مسئول). najafiasl@ut.ac.ir

** استاد جامعه‌شناسی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران. taleb@ut.ac.ir

مقاله حاضر، برگرفته از رساله دکتری زهره نجفی اصل است که با راهنمایی دکتر مهدی طالب و مشاوره دکتر محمود قاضی طباطبایی و دکتر حسین میرزایی در سال ۱۳۹۲ دفاع شده است.

مقدمه

امروزه خانواده به عنوان ساختاری در جامعه، تحت تأثیر عناصر مدرنیزاسیون قرار گرفته و در جنبه‌های گوناگون، دچار تحولات فراوانی شده است. به طوری که تغییر و تحول خانواده، دیگر مسئله‌ای منحصر به جامعه یا جوامعی خاص نیست، بلکه مسئله‌ای است که دیر یا زود، همه جوامع با آن روبرو خواهند شد و همان طور که گیدنز (۱۳۸۸: ۱۹؛ ۱۳۸۷: ۷۸) بیان کرده است، مسئله‌ای جهانی محسوب می‌شود. در ایران آنچه برای مدرن کردن جامعه محقق شده، به لحاظ بسترهای فکری و فرهنگی و نیز نتایج منتج شده از آن، با آنچه در غرب شکل گرفته، بسیار متفاوت بوده است. در واقع در غرب، مدرنیته و مدرنیزاسیون تا حدود زیادی، همگام با هم به پیش رفته‌اند و افکار سیاسی، فلسفی و جامعه‌شناختی، به موازات انقلاب‌های علمی، فنی و سیاسی شکل گرفته است. ولی در ایران، بخشی از مدرنیته، یعنی نوسازی و مدرنیزاسیون، آن هم با روش غربی به صورت قهر و اجبار به کشور وارد شده و خانواده‌ها را در معرض تغییرات اساسی قرار داده است (بهنام و جهانگلو، ۱۳۸۶: ۱۳).

تحت این شرایط، جامعه روستایی کنونی ایران در در تبعیت از تغییرات و تحت تأثیر آن بین سنت و تجدد قرار گرفته است و جامعه‌ای در حال گذار قلمداد می‌شود. ارزش‌های برخاسته از نهادهای اجتماعی سنتی و مدرنیزاسیون و به دنبال آن، پیدایش ارزش‌های نو، تقابلی اجتناب‌ناپذیر در فرایند زمان ایجاد کرده است. این پدیده، تحت تأثیر ورود و حضور عناصری تحت عنوان مدرنیزاسیون (در مقاطع مختلف زمانی توسط حکام وقت) در جامعه روستایی ایران پدید آمده و جوامع روستایی ایران را با توجه به تفاوت‌های موجود در شرایط جغرافیایی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی، مورد تغییرات گوناگونی قرار داده است.

در پژوهش حاضر، سعی شده است با عنایت به ویژگی‌های خاص روستای حصارخروان، عوامل موجد تحولات ناشی از نوسازی مورد بررسی قرار گیرد. برای تحقق این هدف، دو خانواده روستایی صاحب نسق زراعی (در زمان اصلاحات ارضی) انتخاب گردید تا تحولات و عوامل ایجادکننده آن با استفاده از روش تاریخ زندگی در طول سه نسل مورد بررسی قرار گیرد.

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

مروری بر پیشینه پژوهش

پژوهش‌های مربوط به خانواده در ایران، از توجهی سازمان‌یافته، نقاد و مستمر برخوردار نبوده و مطالعه درباره خانواده‌های روستایی، تا حد بسیار زیادی مغفول مانده است. فاصله زمانی بین پژوهش‌ها، عدم پیگیری آن‌ها و ضعف‌های روش‌شناسی و توجه به بعضی عوامل و نادیده انگاشتن عوامل دیگر، از ویژگی‌های عمده بررسی‌های مذکور به شمار می‌رود. در بعضی از پژوهش‌ها، به صنعتی شدن به عنوان اصلی‌ترین عامل در تغییرات نقشی و ساختاری خانواده توجه شده (زارتسکی، ۱۳۹۰ و آدام اسمیت، ۱۳۹۱) و در برخی دیگر، تحولات خانواده از منظر ارزشی، بررسی شده و تحولات مذکور، به تغییرات ایده‌ای و تفاوت‌های نسلی نسبت داده شده است (عسکری ندوشن، ۱۳۸۸؛ کاظمی، ۱۳۸۹؛ نوابخش، ۱۳۸۹).

تحولات خانواده: روندها و دیدگاه‌ها

تغییرات الگوهای خانواده، تا اواسط قرن بیستم در قالب "پارادایم توسعه"^۱ مورد بررسی و تحلیل قرار می‌گرفت. «در این پارادایم، تغییر به صورت طبیعی، یکنواخت، ضروری و جهت‌دار در نظر گرفته می‌شد» (تورنتون^۲، ۲۰۰۱: ۴۵۰). جامعه غربی به طور عام و خانواده غربی به طور خاص، معیاری برای سنجش توسعه‌یافتگی در نظر گرفته می‌شد و دستیابی به الگوی خانواده غربی، شرطی لازم برای دستیابی به جامعه‌ای توسعه‌یافته مطرح می‌گردید. بدین ترتیب، جامعه غربی در یک سوی طیف قرار گرفته و سایر جوامع، به میزان تفاوتی که با ویژگی‌های جامعه "مدرن" یا "توسعه‌یافته" داشتند "سنتی" یا "کمتر توسعه‌یافته" در نظر گرفته می‌شدند (عباسی شوازی و ترابی، ۱۳۸۵: ۱۲۳-۱۲۲). نظریه‌های نوسازی، راه‌های ممکن را برای مردم فراهم کرد تا جهان اجتماعی اطراف خودشان را تغییر دهند (تورنتون، ۲۰۰۵). دلیل اهمیت نظریه‌های مذکور برای دانشمندان این بوده که در آنها وجود ارتباطات علی بین زندگی خانوادگی مدرن و جوامع مدرن نشان داده شده است (مالتوس^۳، ۱۹۸۶؛ تورنتون، ۲۰۰۵).

1 Developmentd Paradigm
2 Thornton
3 Malthus

در واقع، بر اساس این پارادایم، همه جوامع با همان روشی پیشرفت خواهند کرد که جوامع پیشرفته مدرن اروپای غربی، در چند صد سال گذشته پیشرفت کرده‌اند (تورنتون و همکاران، ۲۰۰۶: ۳). با وجود تنوع زیاد در انواع خانواده، در داخل و خارج اروپای شمال غربی، دانشمندان حدس زده‌اند که الگوهای شکل گرفته خانواده در اروپای شمال غربی (با ویژگی‌هایی مانند انسجام کمتر خانواده، ازدواج دیرتر، اقتدار کمتر والدین، جایگاه بالاتر زنان و غیره) به طور علی، با سطوح بالاتر صنعتی شدن، شهری شدن، تحصیلات، مصرف، تحرک اجتماعی، سکولاریسم، دموکراسی، تکثرگرایی مذهبی و سایر مشخصه‌های اجتماعی مرتبط است. گرچه مباحث فراوانی درباره جهت روابط علی بین تغییر فرهنگی/خانوادگی و تغییرات اقتصادی وجود دارد، تردیدی در وجود رابطه وجود ندارد (اینگلهارت، ۲۰۰۱). یعنی وجود رابطه بین تغییرات فرهنگی و اقتصادی محرز است، اما بر سر اینکه آیا تغییرات اقتصادی، موجب تغییرات فرهنگی می‌شود یا بر عکس، وفاقی بین دانشمندان پدید نیامده است.

به اعتقاد اینگلهارت، وقتی جامعه‌ای صنعتی می‌شود، در این مسیر نمی‌تواند از تحولات ارزشی و فرهنگی در امان بماند. دگرگونی‌هایی مانند تحول خانواده، کاهش زاد و ولد و افزایش امید به زندگی، افزایش مشارکت سیاسی و تضعیف ارزش‌های مذهبی و کم‌اهمیت شدن و تضعیف ارزش‌های سنتی. به اعتقاد وی، دگرگونی‌های وسیع و گسترده در محیط اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فنی جامعه، موجب تحولات ارزشی است، اما تحولات فرهنگی ذاتاً از دگرگونی‌های محیطی که ایجادکننده آن است، دیرتر صورت می‌گیرد و عقب می‌ماند (اینگلهارت، ۱۳۷۳). به اعتقاد مارکس نیز توسعه اقتصادی-اجتماعی، تعیین‌کننده تغییرات فرهنگی در نگرش‌های ارزشی جامعه است. نگرش‌های ارزشی رایج جامعه و استانداردهای اخلاقی، "روبنای ایدئولوژیکی" را شکل می‌دهد که منعکس‌کننده «زیربنای اجتماعی-اقتصادی» جامعه است و ایدئولوژی به طور اجتناب‌ناپذیری، بر اساس تغییرات زیربنایی اقتصادی اجتماعی تغییر می‌کند (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۸۹: ۴۱).

به اعتقاد اینگلهارت، اثر توسعه اجتماعی-اقتصادی بر تغییر فرهنگی، روندی دو مرحله‌ای را طی می‌کند. صنعتی شدن، نخستین فرایند عمده تغییر فرهنگی را رشد می‌دهد و بوروکراتیک شدن و

1 Inglehart

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

سکولاریسم را به همراه می‌آورد. ظهور جامعه فراصنعتی، فرایند عمده دوم تغییر فرهنگی را شکل می‌دهد: به جای عقلانیت، تمرکزگرایی و بوروکراتیک شدن، روند جدید در جهت افزایش تأکید بر استقلال فردی و ارزش‌های ابراز وجود است. هر دو مرحله تغییر فرهنگی (صنعتی شدن و فراصنعتی شدن)، نگرش‌های اقتداری مردم را با شیوه‌های متفاوتی مجدداً شکل می‌دهد. مرحله صنعتی مدرنیزاسیون، سکولار شدن اقتدار را موجب می‌شود، در حالی که مرحله فراصنعتی، رهایی بخشی از اقتدار را به همراه دارد. صنعتی شدن جوامع، بر شبیه‌سازی برون‌داد مادی به عنوان بهترین شیوه حداکثر کردن رفاه انسانی متمرکز است. این استراتژی به طور اساسی در کاهش گرسنگی و افزایش امید به زندگی موفق بود، اما نتایج تضعیف‌شده‌ای^۱ را در جوامع فراصنعتی ایجاد کرد. مدرنیزاسیون فراصنعتی، نوعی دگرگونی بنیادی در استراتژی‌های اقتصادی از افزایش استانداردهای مادی زندگی به پیشینه کردن رفاه به وسیله تغییرات سبک زندگی را پدید آورده است (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۸۹: ۵۳). اینگلهارت جابجایی از اولویت‌های مادی به سمت اولویت‌های فرامادی را به طور بالقوه فرایندی جهانی می‌داند. یعنی فرایند مذکور باید در هر کشوری که از شرایط ناامنی اقتصادی به سوی امنیت نسبی حرکت می‌کند، پدید آید (اینگلهارت و آبرامسون، ۱۳۷۸: ۸۵). او در تبیین این دگرگونی ارزشی و نسلی به طراحی دو فرضیه پیش‌بینی کننده می‌پردازد که عبارت است از: ۱) فرضیه کمیابی^۲ که بر اساس آن، اولویت‌های فرد، بازتاب محیط اجتماعی - اقتصادی است. ۲) فرضیه اجتماعی شدن^۳: که اصل را بر این قرار می‌دهد که ارزش‌های اساسی فرد به شکل گسترده منعکس‌کننده شرایطی است که طی سال‌های قبل از بلوغش فراهم شده است. به اعتقاد اینگلهارت، فرضیه کمیابی بیانگر دگرگونی‌های کوتاه‌مدت با آثار دوره‌ای است. دوره‌های رونق با افزایش فرامادی‌گرایی مشخص می‌شود و دوره‌های کمیابی به مادی‌گرایی می‌انجامد. فرضیه اجتماعی شدن بر وجود آثار بلندمدت نسلی دلالت دارد (همان، ۶۲).

به اعتقاد او، فرامادیون کسانی هستند که پیش از دوران بلوغشان، امنیت اقتصادی داشته‌اند و از نیازهایی مانند خودشکوفایی و عشق برخوردار هستند. ولی مادی‌گرایان به دلیل عدم امنیت اقتصادی

1 Diminishing

2 Scarcity hypothesis

3 Socialization hypothesis

در دوران بلوغ، ترجیحات مادی‌گراانه دارند (اینگلهارت و همکاران، ۲۰۰۴: ۱۱). به اعتقاد اینگلهارت و ولزل، در هر جامعه‌ای با افزایش میزان تحصیلات، جهان‌بینی‌های دینی سنتی به طور اجتناب‌ناپذیری در مقابل جهان‌بینی‌های عقلانی - سکولار تضعیف می‌شود و رو به افول می‌گذارد. همزمان با افزایش کنترل مردم بر محیط به واسطه پیدایش فناوری، وجود خدا به عنوان موجودی برتر، روز به روز کمرنگ‌تر می‌شود. صنعتی شدن، وابستگی بر طبیعت را که تحت حاکمیت نیروهای اسرارآمیز با ارواح انسان‌نما ملاحظه می‌شد، کمتر می‌کند. زندگی امروزه «بازی علیه طبیعت ساختگی» است. جوامع سنتی افراد را در گروه‌های متحد اجتماعی می‌کرد و از طریق پیوندهای الزام‌آوری که آن‌ها را به مشارکت برای بقاء جذب می‌کرد، یکپارچگی اجتماع حفظ می‌گردید. این هنجارها، خشونت درون‌گروهی را محدود و مردم را به انضباط، سلسله‌مراتب و سرکوب آرزوها برای تحرک اجتماعی وادار می‌کرد. یک شیوه حل خشونت درونی، تشویق فقرا به پذیرش موقعیت خدادادی آن‌ها بود (اینگلهارت و ولزل، ۱۳۸۹: ۵۴-۶۷).

به اعتقاد بسیاری از صاحب‌نظران، یکی از عوامل تحت تأثیر فرهنگ غربی و سکولاریسم سقوط جایگاه رفیع خانواده در کشورهای غربی و غیرغربی بوده است. در واقع، تحکیم باورهای دینی در خانواده، تأثیر مهمی در تقویت خانواده و اجرای کارکردهای آن دارد. بحران هویت فرد و خانواده‌ها و گم کردن جهت و معنای زندگی، افراد را دچار آشفتگی می‌کند و آنان را در مشکلات زندگی فردی و خانوادگی به استیصال می‌کشاند.

همین امر موجب پیدایش جهت‌گیری‌های بسیار متفاوت مادیون و فرامادیون به بسیاری از مسائل اجتماعی، سیاسی و اقتصادی می‌شود و نگرش‌های آن‌ها به بسیاری از هنجارهای سنتی جنسیتی، مانند روابط جنسی نامشروع، فحشا، سقط جنین، طلاق و غیره متفاوت می‌گردد. می‌توان اظهار داشت مادیون بسیار بیشتر از فرامادیون، از هنجارهای سنتی حمایت می‌کنند (اینگلهارت، ۱۳۷۳: ۲۲۲-۲۲۰).

اگر با دید جهانی به موضوع نگرسته شود، می‌توان ادعا کرد مسیر زندگی هر فرد، با جهانی شدن تا حدودی تغییر کرده است که شاید مهم‌ترین آن، تغییر در شیوه و سبک زندگی باشد. در واقع، جهانی شدن بر تغییرات فرهنگی جوامع مختلف، آثار جالب توجهی داشته و سبک‌های مختلف

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

زندگی، به ویژه برای مردم در کشورهای در حال توسعه به ارمغان آورده است. در واقع، در عصر جهانی شدن فقط اطلاعات نیست که سریع جابجا می‌شود، بلکه سبک‌های زندگی خاصی نیز به عنوان سبک‌های زندگی برتر اشاعه می‌یابد، به طوری که نوع بومی و سنتی آن متحول می‌شود. در این راستا، نقش رسانه‌ها بسیار مهم است.

اینگلهارت تفاوت‌های پایدار بین گروه‌های سنی را بازتاب دگرگونی نسلی می‌داند و نظریه دگرگونی ارزشی خود را که بر جابجایی اولویت‌های مادی به سمت اولویت‌های غیرمادی دلالت دارد را به توسعه اقتصادی جوامع ارتباط می‌دهد، تا جایی که برای تأثیر نهادهای فرهنگی در این دگرگونی اهمیتی قائل نیست. در صورتی که بدون تحولات فرهنگی، نسل‌هایی که متعاقب یکدیگر می‌آیند، تفاوت‌های فاحشی نخواهند داشت.

روش پژوهش

در پژوهش حاضر، با رویکردی درون‌گرایانه و با استفاده از روش تاریخ زندگی^۱ به عنوان یکی از روش‌های مناسب در روش پژوهش کیفی برای بررسی تحولات نسلی خانواده و فنون مرتبط با این حوزه (مشاهده، مصاحبه عمیق و مصاحبه گروهی، داستان سرایی، استفاده از اسناد و مدارک گوناگون و شجره‌نامه) عوامل ایجادکننده تغییرات در خانواده‌های روستایی مورد بررسی قرار گرفت. دقت به تاریخ زندگی (زندگی‌نامه) افراد مشخص می‌کند که در هر مرحله از زندگی، چه عواملی بر زندگی آن‌ها تأثیر گذاشته و تحت تأثیر عوامل مذکور، چگونه شخص تصمیم‌های مختلفی را برای زندگی خود اخذ کرده است (کاسپر^۲ و بیانچی^۳، ۲۰۰۲). بنابراین، زمانی می‌توان تحلیل درستی از روال زندگی یک فرد داشته باشیم که هر یک از تصمیم‌های مذکور را با توجه به شرایطی که تصمیم‌گیری در آن روی داده است، مورد مطالعه قرار دهیم (مک کارتی و ادواردز، ۱۳۹۰: ۳۲۶). در واقع، بررسی مسیر زندگی، تأثیر متقابل بین زمینه‌های فرهنگی، اجتماعی، عامل انسانی و زمان را نشان می‌دهد (جیل^۴ و

1 Life History Method (LHC)

2 Casper

3 Bianchi

4 Giele

توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۲

الدر^۱، (۱۹۹۸). عوامل فوق، درهم تنیده است، به طوری که طرز تلقی‌ها و اعمال فردی، نه فقط به موقعیت‌ها در سطح کوچک و ساختارها در سطح بزرگ، بلکه به زمینه تاریخی و فعالیت مفید شخصی نیز منوط است (برانفبری^۲، ۱۹۷۹؛ مرتیمر^۳ و شاناهان^۴، ۲۰۰۳).

گرچه پژوهشگران از دفترچه خاطرات و مصاحبه‌های مرسوم، برای ضبط ترتیب حوادث استفاده کرده‌اند، تقویم تاریخ زندگی به عنوان روش قابل اعتمادی برای جمع‌آوری داده‌های مبتنی بر گذشته و حوادث تاریخی متعدد و همزمان ابداع شده است (فریدمن، تورنتون، کامبورن، آلون و یانگ دمارکو^۵، ۱۹۸۸؛ بلی، استفورد و آلون^۶، ۲۰۰۹). تقویم تاریخ زندگی، ماتریس چاپ شده‌ای با علائم موقتی (نقاط عطف زمانی) است که به طور افقی چاپ می‌شود و علائم، حوزه‌هایی (حوزه‌های پژوهش) است که به طور عمودی، فهرست شده است (نلسون^۷، ۲۰۱۰: ۴۱۴).

در پژوهش حاضر، مهم‌ترین عوامل تغییر در جامعه روستایی حصارخروان به رویدادهای مختلفی اعم از اصلاحات ارضی، اجرای طرح دشت قزوین توسط کارشناسان اسرائیلی شرکت تهال، انقلاب اسلامی، جنگ و دوران بعد از اتمام جنگ تحمیلی ایران و عراق مربوط می‌شود که در ادامه توضیح داده خواهد شد.

زمان	قبل از	اصلاحات ارضی ۱۳۴۷ و شروع طرح قزوین ۱۳۴۲	پیشروی طرح دشت قزوین ۱۳۴۸	انقلاب پیروزی ۱۳۵۷	جنگ	پایان جنگ	زمان حوزه‌ها
							ویژگی‌های کارکردی خانواده
							ویژگی‌های ساختاری خانواده
							ویژگی‌های ارزشی خانواده
							ویژگی‌های ماهوی خانواده

- 1 Elder
- 2 Bronfenbrenner
- 3 Mortimer
- 4 Shanahan
- 5 Freedman, Thornton, Camburn, Alwin, & Young- Demarco
- 6 Belli, Stafford & Alwin,
- 7 Nelson

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb **Director in Charge:** Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh **Index:** www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 **Website:** www.jrd.ut.ac.ir **Email:** jrd@ut.ac.ir

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

جامعه هدف

از آنجایی که بررسی روند تحولات خانواده بعد از اصلاحات ارضی مورد توجه بود، باید از بین خانواده‌های روستایی (حصارخروان) خانواده‌هایی انتخاب می‌شدند که در زمان اصلاحات ارضی دهه ۴۰، صاحب نسق بودند. تعداد افراد صاحب نسق در روستای حصار، ۱۷۸ نفر و در روستای خروان ۱۶۱ نفر بود (شایان ذکر است که در زمان فوق، هنوز دو روستای حصار و خروان با هم ادغام نشده بود).

در پژوهش حاضر، با توجه به هدف تعیین شده، دو خانواده انتخاب شده که یکی از آن‌ها در زمان اصلاحات ارضی، در روستای حصار و دیگری در روستای خروان ساکن بوده است. علاوه بر این معیار، حضور عمده اعضای دو خانواده فوق در جامعه روستایی و عدم مهاجرت آن‌ها به شهرهای مختلف و تمایل به پاسخگویی، از ملاک‌های دیگر انتخاب دو خانواده فوق بود. شایان ذکر است که اطلاعات فوق در بررسی‌های اکتشافی به دست آمد. بنابراین، دو خانواده الف (صاحب نسق زراعی، دارای سهمی معادل ۳۰ هکتار در زمان اصلاحات ارضی به عنوان حق نسق و ۱۲ هکتار زمین کناره‌کاری (خرده‌مالکی) و خانواده ب (صاحب نسق زراعی، دارای سهم معادل ۸ هکتار در زمان اصلاحات ارضی به عنوان حق نسق و بدون اراضی کناره‌کاری) به عنوان دو خانواده مورد بررسی انتخاب گردید. دو خانواده فوق، در طی سه نسل مورد بررسی قرار گرفتند. (در مجموع در هر دو خانواده الف و ب، ۹۷ نفر). البته در این پژوهش، تطابق سنی بعضی از افراد در نسل دوم و سوم، لزوم ایجاد گروه‌بندی جدیدی، نه بر اساس روابط خونی، بلکه بر اساس سن، را پدید آورده است. بنابراین سه نسل مورد بررسی بر اساس سه گروه‌بندی سنی در نظر گرفته شد. گروه اول (نسل اول به لحاظ سنی) افرادی را شامل می‌شود که در اوج جریان اصلاحات ارضی (یعنی در سال ۱۳۴۷) حداقل ۱۵ ساله بودند. دلیل انتخاب سن ۱۵ سالگی، سن بلوغ مردان است که بیشتر با اصلاحات ارضی درگیر بوده‌اند. بنابراین، افراد متولد سال ۱۳۳۲ به قبل، در این گروه قرار می‌گیرند.

در گروه دوم سنی، افراد متولد بین سال‌های ۱۳۳۳ تا ۱۳۵۴ قرار گرفته‌اند. آنها در سن ۱۴-۱۵ سالگی و بیشتر، انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ و در سن ۱۵ سالگی و بیشتر، پایان جنگ و روزهای جنگ را تجربه کرده‌اند. گروه سنی سوم نیز متولدین ۱۳۵۴ به بعد را شامل می‌شود.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

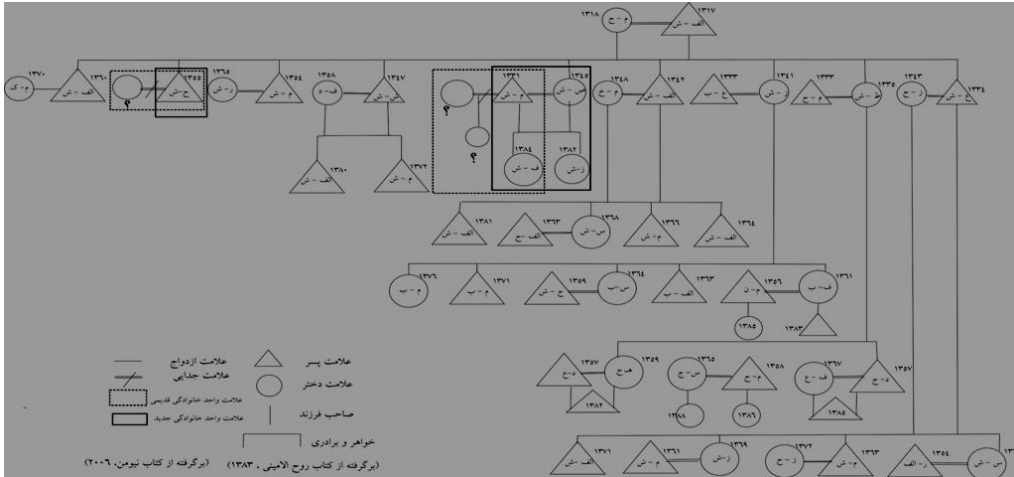
Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

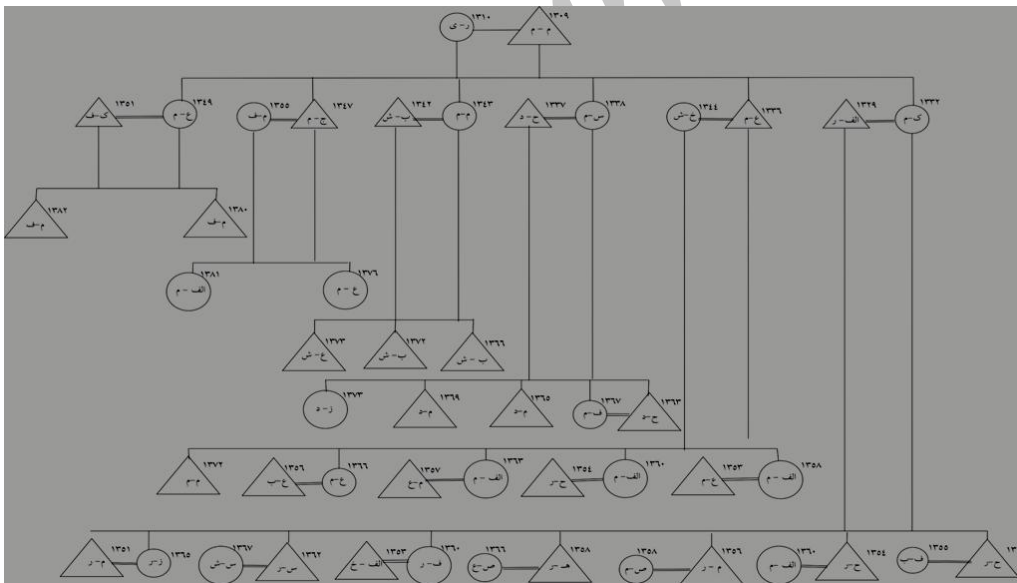
ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۲

شجره‌نامه نسلی خانواده الف

شجره‌نامه نسلی خانواده ب

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

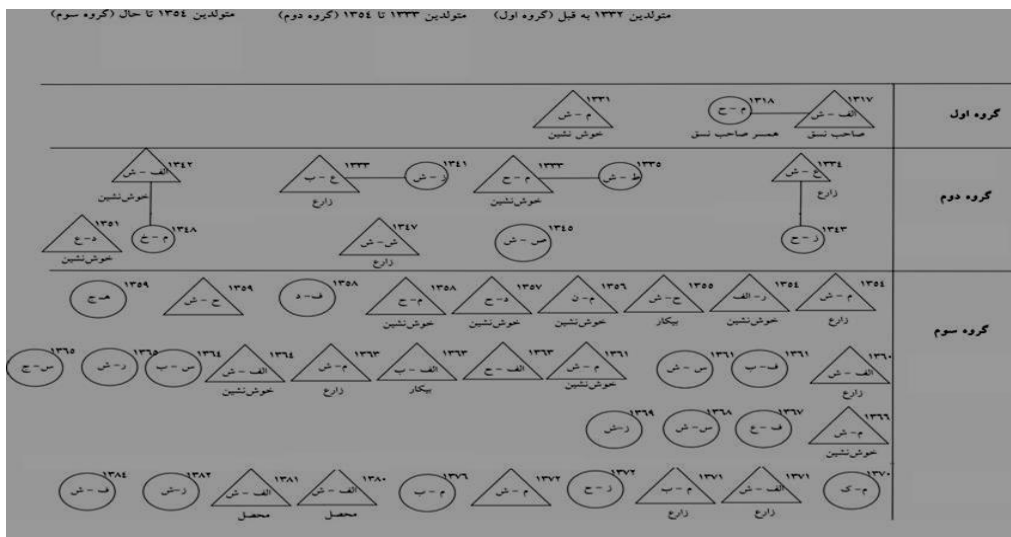
Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

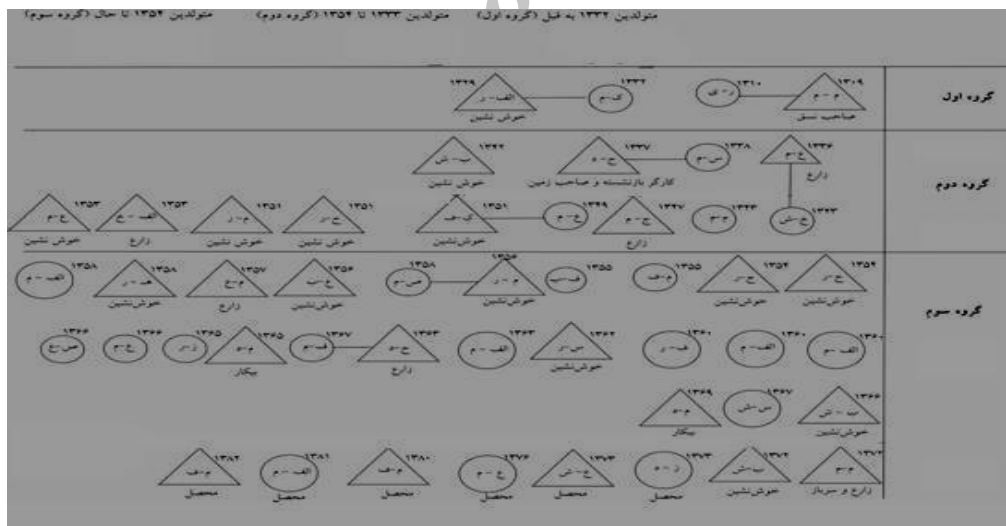
ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

گروه‌بندی سنی خانواده الف

گروه‌بندی سنی خانواده ب

فنون جمع‌آوری داده

مشاهده

در تمام پژوهش‌های علوم اجتماعی، اعم از کمی و کیفی، مشاهده اولین و مهم‌ترین روش جمع‌آوری داده‌ها محسوب می‌شود. پژوهشگر از طریق مشاهده قادر می‌گردد روابط پیچیده را در زمینه‌های اجتماعی و واقعی کشف کند. این روش حتی در مصاحبه‌های عمیق، نقش مهمی دارد. هیچ شیوه‌ای به اندازه مشاهده مستقیم در میدان پژوهش، نمی‌تواند پژوهشگر را در رابطه نزدیک با پدیده‌های مورد بررسی قرار دهد یا در بررسی‌های اکتشافی، داده‌های مورد نیاز را فراهم آورد (طالب، ۱۳۹۱: ۱۲۷). مشاهده را بر اساس وضعیت پژوهشگر مشاهده‌کننده می‌توان به دو دسته کلی نیز تقسیم کرد: (۱) مشاهده مشارکتی؛ (۲) مشاهده غیرمشارکتی.

مشاهده مشارکتی: در مشاهده مشارکتی، پژوهشگر به عنوان جزئی از صحنه مورد مشاهده، نقش ایفا می‌کند.

مشاهده غیرمشارکتی: عبارت است از مشاهده توسط پژوهشگری که نقشی در گروه یا جامعه مورد بررسی ندارد و در واقع از بیرون به قضایا می‌نگرد و خود جزئی از پدیده مورد مشاهده محسوب نمی‌شود. (همان: ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۹).

در روستای مذکور، از طریق شرکت در جمع‌های زنانه و مشاهده مشارکتی (مانند مراسم سبزی پاک‌کنی) و مشاهده رفتار و سبک‌های آرایش زنان تلاش می‌شد تا حدود زیادی به تغییرات پدید آمده پی برده شود. همین‌طور مشاهده سالن‌های بیلپارد، فوتسال، ایروبیک و تغییر در سبک معماری منازل، همه بیانگر وقوع تحولات عظیم جامعه روستایی در زمینه‌های مختلف بود.

مصاحبه

- مصاحبه گروهی^۱

پاتون^۲ معتقد است مصاحبه گروهی، روش بسیار مؤثری برای جمع‌آوری داده‌های کیفی است و می‌تواند امکان کنترل صحت اطلاعات جمع‌آوری شده را فراهم کند. افراد شرکت‌کننده در بحث

1 Focus Group Interview

2 Patton

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

گروهی می‌توانند به طور درستی، یکدیگر را کنترل و دیدگاه‌های اشتباه را تعدیل کنند و به اجماع و وفاقی نائل آیند (۲۰۰۲: ۲۳۶).

در واقع، در این روش مشارکت‌کنندگان از طریق حضور و واکنش‌هایشان به آنچه دیگران می‌گویند، بر هم تأثیر می‌گذارند. از آنجایی که هیچ یک از افراد گروه، نظرها و تجارب یکسانی ندارند - به دلیل تفاوت در سن، جنس، تحصیلات، دسترسی به منابع و سایر عوامل دیگر - دیدگاه‌های مختلف فراوانی توسط مشارکت‌کنندگان بیان می‌شود. علاوه بر این، می‌توان به تجارب غیرمتعارف و نظرهای شخصی نیز دست یافت (هر چند که کسب این اطلاعات در مصاحبه‌های انفرادی بیشتر شایع است) (مک، وودسونگ، مک کوین، گوت و نامی^۱، ۲۰۰۵: ۵۲).

گاهی با این روش، می‌توان با عرف و فرهنگ جوامع و روابط قدرت آشنایی بیشتری یافت. برای مثال، گاهی با حضور مادرشوهر یا عروس در جمع، روند اظهارات و گاهی میزان سخن‌گویی طرفین دچار تحولات فراوانی می‌شود که در جریان مصاحبه‌های گروهی انجام شده در روستا، این اتفاق به نحو جالب توجهی قابل رؤیت بود.

مصاحبه عمیق

مصاحبه‌های عمیق یا غیرساختارمند، یکی از روش‌های اصلی جمع‌آوری اطلاعات است که در پژوهش‌های کیفی استفاده می‌شود. در این رویکرد، مصاحبه‌کنندگان از پرسش‌های باز استفاده می‌کنند و وظیفه اصلی آن‌ها این است که جواب‌های مشارکت‌کنندگان به پرسش‌هایشان را مورد کندوکاو قرار دهند (سیدمن^۲، ۲۰۰۵: ۱۰).

مصاحبه عمیق (غیرساختارمند) برگرفته از این ایده است که افراد باصلاحیت‌ترین مرجع، در بیان تجارب خود در زمینه حوادث و پدیده‌ها هستند و اگر درباره یک حادثه یا پدیده، با افراد مختلفی مصاحبه شود، دیدگاه‌های گوناگونی درباره موضوع خاص گردآوری خواهد شد (دارلینگتون و اسکات^۳، ۲۰۰۲: ۵۶). در واقع مصاحبه عمیق، ابزار ارزشمندی برای آگاهی از اندیشه‌ها و احساسات افراد درباره یک پدیده یا موضوع خاص است (حریری، ۱۳۸۵: ۱۵۶). در روستای مورد بررسی نیز

1 Mack, Woodsong, Mac Queen, Gveot & Namy

2 Seidman

3 Darlington & Scott

طی مصاحبه‌های عمیق و پس از ایجاد همدلی‌های لازم، گاهی روند مصاحبه‌ها به بیان مکنونات قلبی (درددل) تمایل می‌یافت و عمدتاً زنان از وضعیت اعتیاد پسران، طلاق آن‌ها یا عدم توجه و بی‌احترامی‌های فرزندانشان شکایت می‌کردند.

۳- داستان‌سرایی

در این روش، فرض می‌شود که افراد "زندگی افسانه‌ای" را گذرانیده‌اند و پژوهشگر می‌کوشد با شرح این زندگی، داده‌هایی را جمع‌آوری کند. پژوهشگر درباره داستانی که فرد مورد بررسی از زندگی خود می‌گوید، تحقیق می‌کند و از طریق ساختار روایت، داده‌های حاصل از داستان را ثبت می‌کند. در این روش سعی می‌شود با مراجعه به تجربه زندگی شخصی، به جنبه‌های اجتماعی گروه و جامعه پی برده شود. قوت روش فوق این است که به آهنگ صدا و ابراز احساسات (هنگام بیان) ارج گذاشته می‌شود و پژوهشگر با همکاری فرد مورد بررسی، به واقعیت‌های ابراز شده شکل می‌دهد و فقط به صورت عاملی بی‌اثر و بی‌نظر، درصدد ثبت و گزارش آن‌ها برنمی‌آید. در واقع، در این روش، پژوهشگر همواره باید آماده باشد تا واقعیت‌ها را کشف کند و با توجه به گفتار فرد مورد بررسی، به بازسازی واقعیت‌ها بپردازد (مارشال و راس‌من، ۱۳۷۷: ۱۲۳-۱۲۰). برای مثال وقتی با بعضی از اعضای دو خانواده مذکور مصاحبه می‌کردم، آن‌ها وقتی درباره خدمات خود به مادران همسران خود صحبت می‌کردند، نوعی احساس زیان در آهنگ صدایشان قابل درک بود.

۴- اسناد و مدارک

در بیشتر پژوهش‌های اجتماعی، استفاده از اسناد و مدارک اجتناب‌ناپذیر است. زیرا هر پدیده اجتماعی یا در گذشته اتفاق افتاده یا ریشه در گذشته دارد. سند و مدرک منحصر به منابع مکتوب، مانند کتاب یا روزنامه و غیره نیست، بلکه شامل هر چیزی می‌شود که به نوعی اطلاعاتی راجع به موضوع مورد بررسی در اختیار قرار می‌دهد (طالب، ۱۳۹۱: ۱۴۸).

در پژوهش حاضر نیز با توجه به مراحل مختلف بررسی، از اسناد و مدارک گوناگون استفاده گردید. استفاده از آرشیو، عکس‌ها و غیره، در این حوزه سودمند بود. برای مثال، وقتی عکس‌های مراسم ازدواج دختران جوان مورد بررسی قرار می‌گرفت، با مشاهده لنزهای رنگی، ناخن‌های

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

مصنوعی، ابروهای تراشیده شده برای سهولت در ترسیم مدل‌های ابروی جدید و مدشده، آگاهی به تفاوت‌های ارزشی پدیدآمده در خانواده تا حدود بسیاری میسر می‌شد.

۵- شجره‌نامه

از آنجایی که در پژوهش حاضر، هدف بررسی تحولات خانواده در طول نیم قرن گذشته و تأثیر تحولات گوناگون بر نحوه زندگی مردم بود، ابتدا دو خانواده فوق، در طول سه نسل در قالب شجره‌نامه نسلی مورد توجه قرار گرفت. در واقع، ترسیم شجره‌نامه، شناخت نظام‌های خویشاوندی، روابط سببی و نسبی خانواده‌ها را با یکدیگر مشخص می‌کند و بدین ترتیب، بررسی فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی افراد گروه تسهیل می‌گردد (روح‌الامینی، ۱۳۸۳: ۱۶۸-۱۶۶).

عوامل تغییر در جامعه روستایی حصار خروان

- طرح دشت قزوین

طرح دشت قزوین، از سال ۱۳۴۲، پس از زلزله‌ای که در شهریورماه ۱۳۴۱، به انهدام بسیاری از دهات دشت قزوین انجامید، همزمان با اجرای قانون اصلاحات ارضی و نوسازی روستاها، بر اساس قراردادی بین وزارت کشاورزی و مهندسان مشاور تهال (اسرائیلی) منعقد شد و در سال ۱۳۴۵ وارد مرحله اجرایی گردید (عرفانی و موسوی خصال و بای‌بوردی، ۱۳۵۸: ۱). طرح عمران قزوین با هدف افزایش تولید و سطح زندگی اهالی شروع شد و استفاده بهینه از آب‌های سطحی از طریق بهره‌برداری صحیح در رأس کار آن قرار گرفت (لاری، ۱۳۷۱: ۶-۷).

به طور کلی، در طرح مذکور اشاعه روش‌های جدید کشت، بهره‌برداری از ماشین‌آلات کشاورزی، افزایش بازده در واحد سطح و رشد درآمد کشاورزان مورد توجه قرار گرفت. برای تحقق این اهداف، شکل و ترکیب مؤسسات اجتماعی روستایی، به لحاظ اقتصادی و اجتماعی با تغییرات کمی و کیفی مواجه گردید. طرح فوق در سال‌های اولیه اجرایی شدن، با چالش‌های مختلفی همراه بود. حفر چاه‌های عمیق و غیراصولی، به خشک شدن تعداد زیادی از قنوات انجامید و زندگی مردم روستایی با مشکلات فراوانی مواجه شد.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

- اصلاحات ارضی

انقلاب سفید یا اصلاحات ارضی، مهم‌ترین عامل و گونه تغییر برانگیخته (حاصل یک فشار خارجی) و منبع تحولات مهم در جامعه، به ویژه جامعه روستایی ایران بوده است (طالب و عنبری، ۱۳۸۷: ۲۱۰). یکی از اهداف اصلاحات و تغییرات مزبور که عمدتاً بیان می‌شد و به دلیل زمینه‌های داخلی، بر آن تأکید می‌گردید - به نحوی که بسیاری از اهداف ضمنی و پنهان تغییرات را تحت‌الشعاع قرار داده بود - موضوع رهایی روستاییان، به ویژه زارعان از قید مالکان بود. به عبارت دیگر، حذف سیاسی مالک از روستاها، نه تنها هدف عمده تبلیغاتی بود، بلکه در عمل فروپاشی نظام و ساخت اقتصادی، اجتماعی و حتی فرهنگی روستاها را مورد توجه قرار داده بود (طالب، ۱۳۷۶: ۲۳-۲۲). مبنای تعلق زمین به کشاورز، نسق بود. با چند استثناء، فقط کشاورزان صاحب نسق، حق دریافت زمین داشتند. در املاک انتقال یافته، زارعان صاحب نسق، مالک زمینی می‌شدند که در زمان اجرای قانون اصلاحات ارضی در منطقه خود، روی آن کشت می‌کردند (هوگلاند، ۱۳۸۱: ۱۰۸).

در روستای حصار و خروان نیز نحوه اجرای قانون اصلاحات ارضی بر اساس اطلاعات موجود در مدیریت اراضی استان قزوین (وابسته به سازمان جهاد کشاورزی استان قزوین) به شرح زیر است: در روستای حصار، ۵۸ فرد (سهم) از ۷۲ فرد شش‌دانگ در اجرای ماده ۱۱ قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره به زارعان مستأجر به نسبت بهره مالکانه تقسیم گردیده است (مرحله سوم)، ۷ فرد از ۷۲ فرد شش‌دانگ در اجرای شق فروش از قانون مذکور به زارعان واگذار شده است. ۷ فرد از ۷۲ فرد شش‌دانگ خرده‌مالک خود کار قید گردیده است. تعداد مالکان، ۱۴ نفر، تعداد زارعان صاحب نسق ۱۷۸ نفر و میزان افراد مستثنی شده از تقسیم ۲/۹۵ هکتار و میزان مساحت اراضی زراعی باغی، ۱۸۲۹/۹۹ هکتار (مدیریت اراضی استان قزوین، ۱۳۹۰).

در روستای خروان، ۴ دانگ از ۶ دانگ در اجرای مرحله اول قانون خریداری و به زارعان منتقل گردید (۶۴ فرد از ۹۶ فرد). یک و یک چهارم دانگ از شش‌دانگ در اجرای قانون تقسیم و فروش املاک مورد اجاره به زارعان مستأجر مشمول شق تقسیم گردید (۲۰ فرد از ۹۶ فرد). یک ششم دانگ از شش‌دانگ موقوفه (دو و دوسوم فرد از ۹۶ فرد)، هفت دوازدهم دانگ از شش‌دانگ مشمول شق فروش مورد اجاره به زارعان مستأجر است. تعداد مالکان ۷ نفر، تعداد زارعان صاحب نسق ۱۶۱ نفر و

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

میزان اراضی مستثنی شده از تقسیم ۰ و میزان مساحت اراضی زراعی و باغی ۲۲۲۹/۲۵ هکتار است. البته به نقل از افراد محلی در حدود سال‌های ۵۲-۱۳۵۰، کدخدای این روستا، برای دسترسی به زمین‌های زراعی بیشتر خارج از قانون، مقداری از اراضی روستاییان را به خود اختصاص داده بود که بعد از انقلاب اسلامی و طی جدال‌هایی که در جامعه روستایی پدید آمد، روستاییان قدرت یافتند با شکایت به دادگاه انقلاب، زمین‌های خود را بازپس گیرند و موجب دستگیری و به زندان افکندن کدخدا گردند.

کاهش اهمیت بنه یکی از نتایج مستقیم، هر چند ناخواسته اصلاحات ارضی بود. از آنجایی که کار مشترک، یکی از سنت‌های دیرپا در میان کشاورزان بود، در آغاز اجرای اصلاحات ارضی، گرایش شدیدی به عدم تغییر ترکیب بنه‌ها وجود داشت (صفی‌نژاد، ۱۳۵۳: ۱۷۸). البته در روستای مورد نظر به دلیل قرار گرفتن در پوشش طرح عمران دشت قزوین و سیاست انتخابی متخصصان شرکت اسرائیلی تهال در اداره تعاونی اراضی برای فائق آمدن بر مشکل کم‌آبی - واحدهای زراعی در قالب بنه اداره می‌شدند.

گسیل نیروهایی تحت عناوین سپاهیان انقلاب (سپاه دانش، ترویج، بهداشت، عدالت) به روستاها نیز علاوه بر تکمیل ابعاد اجتماعی، سیاسی و فرهنگی مدیریت سابق، نیات و اهداف طراحان اصلاحات ارضی را در قالب‌های ظاهری به مرحله اجرا درمی‌آورد (طالب، ۱۳۷۶: ۸۳).

- انقلاب اسلامی

وقتی انقلاب نیرو گرفت و موضع حمایت‌کننده و ضدحکومتی، از طریق فعالیت سیاسی آشکار در روستاها تجلی یافت، دو گروه متمایز موافقان شاه و مخالفان او (در واقع طرفداران آیت‌الله خمینی) شکل گرفت (هوگلاند، ۱۳۸۱: ۲۴۹). بنابراین، برای ایجاد آرامش در جامعه روستایی، سازمان‌ها و نهادهای مختلفی (هیأت هفت نفره واگذاری زمین، جهاد کشاورزی و مدارس در مقاطع گوناگون برای دختران و پسران، تلویزیون و غیره) وارد روستا شدند که هر یک، با اقدامات گوناگون خود جامعه روستایی را در معرض تغییرات گوناگونی قرار دادند.

دستیابی تعدادی از خوش‌نشینان (موسوم به گروه مردمی) به اراضی کشاورزی و عدم انتفاع گروه دیگر (موسوم به گروه طرفدار کدخدای سابق ده) طی تقسیم اراضی توسط هیأت هفت نفره

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

واگذاری زمین، تضادها و آشفتگی‌هایی را در جامعه روستایی پدید آورد به طوری که در این جدال‌ها، تعدادی (از دو طرف درگیری) جان خود را از دست دادند و بعضی از مساجد و حسینیه‌های روستا سال‌ها بسته شدند.

- جنگ تحمیلی ایران و عراق و پس از آن

با آغاز جنگ، شرایط ویژه‌ای در کشور و روستاهای آن پدید آمد. برپایی پایگاه‌های بسیج برای اعزام نیروهای بسیجی به جبهه‌های جنگ و جمع‌آوری کمک‌های مردمی از جمله فعالیت‌هایی بود که مردان و زنان روستایی در این برهه زمانی انجام دادند. در روستای مورد بررسی، حدود پنجاه مرد به جبهه‌های حق علیه باطل اعزام شدند که از این تعداد، هجده نفر به درجه رفیع شهادت نائل شدند. سه نفر مفقودالامر و چهار نفر نیز اسیر گردیدند.

در روستای مذکور، شرایط بوجود آمده، اختلاف‌های ناشی از تقسیم اراضی توسط هیأت هفت نفره واگذاری زمین را تا حدود زیادی ترمیم کرد و بر همدلی مردم افزود. به طوری که روستاییان با ورود اولین شهید به روستا در فروردین ۱۳۶۱، مراسم عید نوروز را در آن سال برگزار نکردند و تا چند سال بعد از آن، خانواده‌ها عمدتاً مراسم سال تحویل خود را در جوار خانواده‌های شهدا سپری می‌کردند.

با پایان جنگ تحمیلی ایران و عراق و تغییر سیاست‌های حکومتی در مدیریت جامعه (انتخاب سیاست اقتصاد آزاد) و گسترش تبلیغات رسانه‌ای که مصرف‌گرایی را ترویج می‌کرد، بسیاری از ارزش‌های گذشته (در زمان انقلاب اسلامی و جنگ تحمیلی) دچار تحولات اساسی گردید (رفیع‌پور، ۱۳۸۴). همچنین اختلاف‌های گذشته دوباره آغاز گردید. به طوری که تعداد زیادی به دلیل شرکت در این تخاصم‌ها، روانه زندان شدند و نوعی گسستگی در جامعه روستایی حصارخروان پدید آمد. البته حکومت اسلامی، شرط رهایی زندانیان را منوط به صلح طرف‌های درگیر قرار داد. بنابراین، تا حدود زیادی جو حاکم بر روستا آرام گردید.

تحولات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی پدید آمده در دهه ۸۰ احداث خانه‌های مهر در منطقه مهرگان زیباشهر که که به زوال جامعه روستایی می‌انجامد و مراکز تفریحی و فروشگاه‌های احداث شده در آن و مراکز پخش سی‌دی‌های مبتذل و غیره، در تغییرات شتابان دهه گذشته دخیل بوده است.

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

یافته‌های پژوهش

با استفاده از فنون جمع‌آوری داده، اطلاعات ۹۷ مشارکت‌کننده در ماتریس‌های تاریخ زندگی گردآوری گردید. ماتریس‌های فوق، روشی برای مقایسه تحولات پدید آمده در سه گروه سنی و عوامل ایجادکننده آن فراهم می‌کند.

تحولات خانواده روستایی در گروه سنی اول:

اصلاحات ارضی (۱۳۴۷) و طرح دشت قزوین (۱۳۴۲) به عنوان دو عامل اقتصادی و سیاسی برون‌زا در دهه ۴۰، خانواده‌های روستایی این ناحیه را با تغییرات فراوانی مواجه کرد. در این وضعیت، جامعه روستایی ناگزیر نقشی منفعلانه را برگزید و برای قبول یا رد این اقدامات ترقی‌خواهانه که با اجبار، از بالا به جامعه روستایی تحمیل شد، اختیاری نداشت.

پس از اجرای اصلاحات ارضی در روستای حصارخروان، تعدادی از جوانان عضو سپاه بهداشت و دانش و غیره، برای ترویج ایده‌های مدرن، از جمله گسترش سواد و بهبود وضعیت بهداشت و کنترل باروری و غیره در روستا حضور یافتند. با حضور آنها در جامعه روستایی که الگوهای شهری را در معرض دید جامعه روستایی می‌گذاشت، تعدادی از افراد در این گروه سنی (به‌ویژه زنان) از سبک و سیاق ظاهری دختران جوانی که به عنوان سپاهیان دانش و بهداشت، بسیار آراسته در روستا ظاهر می‌شدند، در حد جزئی و قابل انجام (با توجه به بودجه مردم روستایی در آن دوره) تقلید کردند. در هر صورت، به دلیل مغایرت ارزش‌های ترویج شده توسط سپاهیان فوق (در زمینه سوادآموزی و کاهش باروری) با وضعیت اقتصادی و شرایط زندگی (مرگ و میر زیاد کودکان به ویژه بعد از شرایط دشوار زلزله ۱۳۴۱، که تعداد زیادی در اثر بیماری جان خود را از دست دادند) این ایده‌ها فوراً مورد پذیرش این گروه سنی قرار نگرفت. اجرای طرح دشت قزوین و حضور اسرائیلی‌ها در منطقه نیز از رویدادهای مهم و ویژه دیگری است. این طرح در سال‌های اولیه اجرا، به دلیل حفر چاه‌های عمیق و غیراصولی، وضعیت معیشت روستاییان را نیز دچار اختلال کرد. بنابراین، در این گروه سنی ساختارها، کارکردها، و ارزش‌های خانواده، تا حدود زیادی بدون تغییر ماند و مردان و زنان (با اینکه تا حدودی به لحاظ رهایی از ارباب، به لحاظ اجتماعی مستقل‌تر شده بودند) قدرت رهایی از الزام‌های ساختاری و اجتماعی را نیافتند.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

توسعه روستایی، دوره پنجم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۲

تحولات خانواده روستایی در گروه سنی دوم:

در گروه سنی دوم نیز عوامل سیاسی دیگری مانند پیروزی انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ و جنگ تحمیلی ایران و عراق، در تغییر و تحولات خانواده مؤثر بوده است که با تغییرات اقتصادی (مانند ورود آب کانال طالقان در اثر ثمردهی طرح دشت قزوین به روستا در سال ۵۶-۱۳۵۵ و تقسیم اراضی توسط هیأت هفت نفره واگذاری زمین بین خوش‌نشینان طرفدار حکومت اسلامی و محرومیت خوش‌نشینان طرفدار کدخدای سابق) و فرهنگی (ورود تلویزیون با دو کانال و احداث مدارس دخترانه و پسرانه در مقاطع گوناگون تحصیلی) پشتیبانی شد.

بهبود وضعیت اقتصادی تا حدودی بر میزان مصرف، نوع مصرف، الزام‌های ازدواج، و شکل خانواده تأثیر گذاشت. با پیروزی انقلاب اسلامی و ورود جهادگران و سایر ارگان‌های دولتی از جمله هیأت هفت نفره واگذاری زمین، تغییرات فراوانی در جامعه روستایی پدید آمد. حضور جهادگران جهاد سازندگی در موارد بسیاری راهگشا بود، ولی مداخله آن‌ها در همه امور جامعه روستایی باعث شد که مشارکت‌های خودجوش مردم روستایی تا حدودی متوقف گردد. محرومیت تعدادی از روستاییان از دریافت زمین، همراه با قدرت یافتن مردم روستایی بعد از انقلاب اسلامی و اعتراض به نحوه تقسیم اراضی توسط کدخدا در سال ۵۲-۱۳۵۰ به تضاد و آشفتگی اجتماعی در جامعه روستایی حصارخروان منجر شد و تغییرات قشربندی در بین گروهی از روستاییان، از خوش‌نشین به صاحب زمین زراعی، را پدید آورد. گسترش اختلاف‌های مذکور، از گستره مشارکت بین افراد روستایی کاست. ورود تلویزیون با دو کانال به جامعه روستایی، باعث گسترش و اشاعه ارزش‌های انقلابی در جامعه روستایی شد. به طوری که بر اساس الگوهای تعریف شده در این رسانه، شکل پوشش زنان روستایی به نحوه پوشش افراد محجبه شهری نزدیک شد و تا حدودی بر نحوه پرکردن اوقات فراغت و میزان دسترسی به اطلاعات درباره اتفاق‌های اقصی نقاط کشور و جهان اثر گذاشت. علاوه بر این، احداث مدارس دخترانه و پسرانه در مقاطع گوناگون تحصیلی، باعث ورود تعداد بیشتری از دختران به مدارس روستا شد، به طوری که تعدادی از دختران قادر به اخذ مدرک دیپلم نیز شدند. این امر باعث شد که افراد در این گروه سنی، به لحاظ شناختی تا حدودی مستقل‌تر شوند (گرچه هنوز نقش آموزش‌های والدین در رتبه اول اهمیت بود، افراد تحت تأثیر آموزش‌های رسمی نیز قرار گرفتند).

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

دسترسی بیشتر افراد روستایی به جامعه شهری نیز که بعد از انقلاب اسلامی ۱۳۵۷ وسعت بیشتری یافت، باعث شد که کنش متقابل انسانی متنوع‌تر گردد. با بروز جنگ تحمیلی ایران و عراق، تا حدودی تخاصم‌های ایجاد شده در جامعه روستایی، تحت تأثیر ارزش‌های رقیب پدید آمده، مسکوت ماند. در این دوران، به دلیل پیدایش شرایط جدید، میزان مشارکت و همدلی مردم روستایی افزایش و میزان مصرف و اقلام آن نیز کاهش یافت. به طور کلی، می‌توان گفت که در این گروه سنی، تجانس جامعه روستایی تا حدود زیادی از بین رفت و تغییراتی در ساختار (حرکت به سوی کاهش زاد و ولد ناشی از به ثمر رسیدن تلاش‌های سپاهیان بهداشت با وجود اشاعه ارزش‌های گسترش امت اسلامی از طریق افزایش میزان زاد و ولد بعد از انقلاب اسلامی، کاهش میزان طلاق، تغییر در شکل خانواده و حرکت به سوی ایجاد خانواده هسته‌ای، کاهش نسبی میزان اقتدار پدران، افزایش سن ازدواج، دسترسی بیشتر به اطلاعات و رسانه‌های عمومی و مراکز شهری و گسترش میزان تحصیلات در بین دختران و پسران روستایی)، کارکردها (واگذاری نسبی بعضی از کارکردهای خانواده به نهادهای خارج از خانواده، گسترش ورود فرزندان به مدارس و حضور تلویزیون در اغلب خانه‌های روستایی)، ارزش‌ها (در میزان مشارکت، نحوه گذران اوقات فراغت، مذهب و آداب و رسوم) و در انتخاب‌های افراد خانواده (در معاشرت، نوع پوشش و حجاب و غیره) پدید آمد.

تحولات خانواده روستایی در گروه سنی سوم:

در گروه سنی سوم نیز عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در تغییرات خانواده‌های روستایی مهم بود و از آنجایی که عوامل مذکور به ویژه بعد از دهه ۸۰، همدیگر را به شدت تقویت می‌کرد، موج تغییرات در این برهه زمانی، دچار شتاب تصورناپذیری گردید. در هر صورت در گروه سنی سوم، عوامل سیاسی (مانند گزینش شیوه جدیدی از مملکت‌داری و استفاده از سیاست‌های آزادسازی)، عوامل اقتصادی (مانند تخصیص منابع اعتباری از سوی دولت به جامعه روستایی برای گسترش فعالیت‌های کشاورزی، دامداری، احداث مسکن و غیره؛ خرید بخشی از اراضی واگذار شده به خوش‌نشین‌های طرفدار حکومت توسط شرکت هفت الماس در حدود سال ۱۳۸۰ و تزریق آن به جامعه روستایی، افزایش قیمت خرید گندم توسط دولت)، عوامل اجتماعی (شروع تخاصم‌های مسکوت مانده به واسطه جنگ تحمیلی، توسعه شهرهای کوچک در اطراف روستا از جمله زیباشهر و

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

ایجاد مساکن مهر در آن (که در حال مستحیل کردن جامعه روستایی حصار خروان است)، گسترش استفاده از ماشین‌آلات کشاورزی، گسترش خدمات سازمان ترویج و ایجاد کلاس‌های آموزشی برای آشنایی جامعه روستایی با کشت‌های پرسود برای فروش به بازار از سال ۱۳۸۰ به بعد، تأسیس شرکت‌های مختلف از جمله شرکت شیر سحر (در سال ۱۳۷۵) و گسترش آن توسط سرمایه‌گذاران فرانسوی و دانمارکی دنت و کیبی از اواسط دهه ۱۳۸۰، گسترش گاوداری‌های مکانیزه، تأسیس شرکت روغن‌سازی، عوامل فرهنگی (تغییر ارزش‌های حکومتی بعد از پایان جنگ و شروع گسترش تبلیغات تلویزیونی و گرایش جامعه به سوی مصرفی شدن، آشنایی با نظم و سلوک مدیران خارجی شرکت‌های توسعه‌یافته در اطراف روستا، شیوع استفاده از موبایل از سال ۱۳۸۰ و ماهواره از سال ۱۳۸۵ و استفاده از اینترنت توسط تعداد زیادی از افراد (به ویژه گروه سنی سوم) در پیدایش تغییرات بسیار مهم بود. به گونه‌ای که افراد تحت تأثیر شرایط پدید آمده، توانستند منابع درآمدی خود را متنوع‌تر کنند. تنوع یافتن منابع درآمدی و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید، به استقلال منابع درآمدی افراد خانواده‌هایشان (گسترده) و گسترش روند هسته‌ای شدن خانواده و تنوع بخشیدن به کنش متقابل افراد منجر گردید. تغییر ارزش‌ها و سیاست‌ها بعد از پایان جنگ تحمیلی سبب شد ارزش‌های مصرفی و مادی‌گرایانه، هر چه بیشتر در جامعه روستایی رشد یابد و با مهم شدن پول به عنوان تنها وسیله مبادله به ویژه از دهه ۸۰ به بعد، از عمده مشارکت‌ها، که بدون دریافت پول صورت می‌گرفت، کاسته شد. در واقع، حساسگری به معنایی متفاوت با گذشته و صرفاً با تمرکز بر جنبه مادی، از ویژگی‌های این گروه سنی قرار است که حتی باعث ایجاد روابط عاطفی متفاوتی بین اعضای خانواده نسبت به گذشته شده است. اهمیت یافتن پیگیری منافع شخصی، بهبود وضعیت اقتصادی و دسترسی به آب فراوان برای مصارف زراعی باعث شد در سال ۱۳۷۵، باقی‌مانده بنه‌های فعال از هم پاشیده شود و افراد سعی کردند به تنهایی در زمین‌هایشان به کشت و زراعت بپردازند. شروع تخاصم‌ها بعد از پایان جنگ نیز به کاهش مشارکت‌ها و معاشرت‌ها بین طرفین درگیری انجامید. علاوه بر این، دسترسی به اطلاعات درباره وضعیت زندگی مردم در اقصی نقاط جهان از طریق دستیابی به کانال‌های مختلف تلویزیونی و ماهواره‌ای و موبایل و اینترنت (به ویژه در جوانترها) بر ساختارها، کارکردها، ارزش‌ها و دایره و گستره انتخاب‌های افراد تأثیر گذاشت.

نتیجه‌گیری

ظاهراً نوع و نظام مدیریت کشور با توجه به شرایط ویژه آن (دارای منابع زیرزمینی) در نحوه پذیرش تغییرات و شدت آن بسیار مهم بوده است. در کشور ایران، عمدتاً عامل سیاسی مهم‌ترین عامل تغییرات بوده که با ایجاد تبعات اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، تحولات بزرگ‌تری را پدید آورده است. تزریقی و خارجی بودن عمده عوامل تغییر که در پی سازوکاری درون‌زا در کشور نبود، در مقاطع گوناگون زمانی، اثرات جبران ناپذیری برجا گذاشته است و در مواردی که پشتیبانی این عوامل از یکدیگر شدت بیشتری داشته، تحولات را با شتاب بیشتری همراه کرده است. به طور کلی، زمانی که جامعه روستایی حصارخروان، جامعه‌ای بسته و منزوی بود و با مشکلات اقتصادی مواجه هستند قدرت عوامل فرهنگی در ایجاد تغییرات ناچیز بوده است. به گونه‌ای که عدم قدرت مالی مردم روستایی، مانع پذیرش تغییرات فرهنگی (ارزش‌های ترویج شده توسط سپاه دانش و بهداشت) شده است. در زمان دیگر، با وجود اشاعه فرهنگ اسلامی و انقلابی و بهبود نسبی وضعیت اقتصادی روستاییان، تعارض‌های ارزشی پدید آمده (ناشی از عدم انتفاع گروهی از خوش‌نشینان طرفدار کدخدای سابق)، مانعی برای پیشرفت جامعه بوده است. در واقع، عمده تحولات پدید آمده در روستای مورد بررسی، زمانی محقق شده است که عوامل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، همدیگر را با شدت هر چه بیشتری حمایت می‌کردند. ولی متأسفانه، در این زمان طلایی، با وجود پیشرفت‌های اجتماعی و بهبود وضعیت اقتصادی، فرهنگ‌سازی مناسبی با توجه به ویژگی‌های ایرانی و اسلامی جامعه صورت نگرفت و افراد بدون تفکر و تعقل، خود را در دامن فرهنگ غرب انداختند که هر روزه با اشاعه ایده‌ها و ارزش‌های جدید و طرح‌های نو (در برنامه‌های مبتدل ماهواره‌ها)، خانواده را مورد هدف قرار داده است.

راهکارها

برای مواجهه درست و مناسب با تحولات مذکور، باید عیار حفاظتی جامعه را بالا برد تا با فیلتر کردن اجزای نامناسب فرهنگ غرب، عناصری را برگزینیم که قابل نشو و نما در پایه‌های فرهنگی ایرانی و اسلامی مان باشد. نکاتی در این باره بیان می‌شود که شاید بتواند قدرت ضربه‌های وارد شده بر خانواده را تا حدودی کاهش دهد.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

- حضور رسانه‌های بیگانه در اغلب خانواده‌های روستایی، قدرت تفکر و انتقاد را از افراد خانواده سلب کرده و امروزه خانواده دچار خلاء فرهنگی عجیبی شده است و الگوی مناسبی ندارد. چنین رسانه‌هایی با مهم جلوه دادن مسائل جنسی، خانواده را مورد هجوم خود قرار داده و ارزش‌های مذهبی افراد را به سخره گرفته است. در این شرایط ظاهراً بهترین پاسخ به هجوم فرهنگی رسانه‌های غربی، تقویت برنامه‌های فرهنگی و آموزشی رسانه‌های داخلی برای مقابله با فرهنگ‌زدگی است.
- ویژگی رفتاری افراد هر جامعه در هر زمان، ملهم از آگاهی و معرفت آن‌ها است که افزون بر شکل‌دهی به هویت آن جامعه، به زیرساخت‌های تاریخی نسل‌های بعدی نیز تبدیل می‌شود. بنابراین، آگاهی دادن به خانواده‌ها و ترویج عمیق فرهنگ بومی می‌تواند آثار منفی جهانی شدن را تا حد بسیاری تعدیل کند.
- توجه به اسلام به عنوان دین حیات‌بخش و انسان‌ساز، افزایش بینش و آگاهی مردم و آشنا کردن آن‌ها با فرهنگ غنی و میراث و مفاخر فرهنگ اسلام، می‌تواند مانع ورود بسیاری از عناصر فرهنگی نامناسب شود.
- دگرگونی در نظام آموزشی کشور به گونه‌ای که هر چه سطح آموزشی بالاتر می‌رود، دانش‌آموخته اطلاع و شناخت بیشتری از کشور و مسائل آن به دست آورد و آمادگی بیشتری برای دفاع از هویت فرهنگی و منافع ملی یابد.
- تربیت نباید راه ورود ارزش‌های بیگانه را باز گذارد تا فراگیر شود و ریشه بدواند، بلکه آنها باید پیوسته مورد بررسی، واکاوی و دسته‌بندی قرار گیرد.

منابع

- اسمیت، جرمی آدام (۱۳۹۱). *زنان شاغل، مردان خانه‌دار، جابجایی نقش‌های خانوادگی در آمریکا*. ترجمه محمد مهدی لیبی. تهران: نشر علم.
- اینکلهارت، رونالد (۱۳۷۳). *تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی*. ترجمه مریم وتر. تهران: انتشارات کویر.
- اینکلهارت، رونالد و پل آر، آبرامسون (۱۳۷۸). *امنیت اقتصادی و دگرگونی ارزشی*. ترجمه شهناز سمیع‌خانی. نامه پژوهش، ۱۴ و ۱۵.

بررسی عوامل تأثیرگذار بر تحولات نسلی خانواده روستایی در نیم قرن اخیر

- اینگلهارت، رونالد و ولزل، کریستین (۱۳۸۹). *نوسازی، تغییر فرهنگی و دموکراسی*. ترجمه یعقوب احمدی. تهران: نشر کویر.
- بهنام، جمشید و جهانگلو، رامین (۱۳۸۶). *تمدن و تجدد*. تهران: مرکز.
- حریری، نجلا. (۱۳۸۵). *اصول و روش‌های پژوهش کیفی*. تهران: دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.
- رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۴). *توسعه و تضاد (کوششی در جهت تحلیل انقلاب اسلامی، و مسائل اجتماعی ایران)*. تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار.
- روح‌الامینی، محمود (۱۳۸۳). *گرد شهر با چراغ*. تهران: نشر عطار.
- زارتسکی، ایلا (۱۳۹۰). *سرمایه‌داری، خانواده و زندگی شخصی*. ترجمه منیژه نجم عراقی. تهران: نشر نی.
- صفی نژاد، جواد (۱۳۵۳). *بنه، نظام‌های تولید زراعی جمعی، قبل و بعد از اصلاحات ارضی*. نشر: تهران. انتشارات توس.
- طالب، مهدی (۱۳۷۶). *مدیریت روستایی در ایران*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- طالب، مهدی (۱۳۹۱). *شیوه‌های عملی مطالعات اجتماعی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- طالب، مهدی و عنبری، موسی (۱۳۸۷). *جامعه‌شناسی روستایی (ابعاد تغییر و توسعه در جامعه روستایی ایران)*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- عباسی شوازی، محمدجلال و ترابی، فاطمه (۱۳۸۵). *سطح، روند و الگوی ازدواج خویشاوندی در ایران*. نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران، ۲، ۸۸-۶۱.
- عرفانی، حبیب، موسوی خصال، اسماعیل و بای‌پوردی، محمد (۱۳۵۸). *مدیریت کشاورزی و عمران روستایی، گزارش بازدید از طرح عمران دشت قزوین*. سازمان برنامه و بودجه، مدیریت کشاورزی و عمران روستایی.
- عسکری ندوشن، عباس، عباسی شوازی، محمدجلال و صادقی، رسول (۱۳۸۸). *مادران، دختران و ازدواج (تفاوت‌های نسلی در ایده‌ها و نگرش‌های ازدواج در شهر یزد)*. *مطالعات راهبردی زنان* (کتاب زنان سابق). تابستان ۱۳۸۸. شماره ۴۴.
- کاظمی، زهرا (۱۳۸۹). *بررسی عوامل مؤثر بر شکاف بین نسلی ارزش‌های خانواده*. مطالعه موردی - شهر شیراز، آینده‌پژوهی مسائل خانواده. تهران: انتشارات مرکز تحقیقات استراتژیک.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷). *گفتارهایی درباره یکپارچگی جهانی، جهان رها شده*. ترجمه علی‌اصغر سعیدی و یوسف حاجی عبدالوهاب. تهران: انتشارات علم و ادب.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۸). *تجدد و تشخیص*. ترجمه ناصر موفقیان. تهران: نشر نی.
- لاری، علیرضا (۱۳۷۱). *گزارش مرحله یک، پروژه بررسی علل عدم تحقق اهداف شبکه آبیاری و - زهکشی دشت قزوین*. دانشگاه صنعتی امیرکبیر.

Journal of Rural Development

Editor in Chief: Prof. Dr. Mehdi Taleb Director in Charge: Dr. Gholamreza Jamshidiha

Executive Editor: Hassan Bakhshizadeh Index: www.ISC.gov.ir & www.ricest.ac.ir

Copyright Holder: The Faculty of Social Sciences, University of Tehran

ISSN: 2008-8981 Website: www.jrd.ut.ac.ir Email: jrd@ut.ac.ir

- مارشال، کاترین و راس من، گرچن ب. (۱۳۷۷). روش تحقیق کیفی. ترجمه علی پارسائیان و سیدمحمد اعرابی. تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- مک‌کارتی، جین ریبنز و ادواردز، روزالیند (۱۳۹۰). مفاهیم کلیدی در مطالعات خانواده. ترجمه محمد مهدی لیبی. نشر علم.
- نواخس، مهرداد، حسینی، سیدابراهیم و تمیز، رقیه (۱۳۸۹). شاخص‌های موقعیتی مؤثر بر دگرگونی ارزش‌ها و شکاف نسلی، آینده پژوهی مسائل خانواده. تهران: انتشارات مرکز تحقیقات استراتژیک.
- هوگلاند، اریک ج. (۱۳۸۱). زمین و انقلاب در ایران ۱۳۶۰-۱۳۴۰. ترجمه فیروزه مهاجر. تهران: انتشارات شیرازه.

- Belli, R. F., Stafford, F. P. & Alwin, D. eds. (2009). *Calendar and time diary methods in life course research*. Thousand oaks. CA: Sage.
- Bran Fenbrenauer, U. (1979). *The ecology of human development* Cambridge. MA: Harvard University press.
- Casper, L. M. & Bianchi, S. M. (2002). *Continuity and Change in the American family*. Thousand oaks CA: Sage.
- Darlington, Yvonne & Scott, Dorothy. (2002). *Qualitative research in practice stories from the field*. Australia.
- Freedman, D., Thornton, A., Camburn, D., Alwin, D., & Young- Demarco, L. (1988). The life History calendar, A technique for collecting retrospective data. *Sociological methodology*, 18, 37-68.
- Giele, J. Z., & Elder, G. H. Eds. (1998). *Methods of life course research: Qualitative and quantitative approaches*. Thousand oaks. CA: Sage.
- Inglehart, Ronald (2001). *Sociological theories of modernization in International Encyclopedia of the social and Behavioral sciences*. edited by Neil j. Smelser and Paul B. Bates. New York: Elsevier.
- Inglehart, Ronald; Basanez, Miguel; Diez-Medrano, Jaime; Halman, Loek; Luijckx, Ruud, eds. (2004). *Human Beliefs and Values: A cross-cultural sourcebook based on the 1999-2002 values surveys*.
- Mack, Natash, Woodsong, Cynthia., Mac Queen, Kathreen M., Gveot, Greeg., & Namy, Emily (2005). *Qualitative Research Methods*. A Data Collector's field Guile. by family Health International.
- Malthus, T. R. (1986). *An essay on the principle of population*. In Thomas Malthus: an Essay on the principle of population. edited by A. Flew New York: penguin.
- Mortimer, J. & Shanahan, M. (2003). *Handbook of the life course*. New York: Klumer Academic/ Plenum publisher.
- Nelson, Ingrid A. (2010). From Quantitative to Qualitative: *adapting the life history calendar method*, 22 (1), 413-428.
- Newman, Katherine, S. (2006). *Chut and ladders navigating the low-wage labor market*. Harward university press.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Evaluation and Research Methods* (3rd edn). London: sage.
- Seidman, Irving (2005). *Interviewing as Qualitative Research: a guide for Researchers in Edition and the social sciences* (3rd edn). New York. London.
- Thornton, A. (2001). The developmental paradigm. reading history sideways. and family Change. *Demography*, 38(4), 449-465.
- Thornton, Arland & et al. (2006). The Influence of Developmental Idealism on Marriage: Evidence from Nepal. population studies cent. university of Michigan: Ann Arbor. Michigan 48106. <http://developmentaliidealism.Org/Progects/familylife/&-K>.
- Thornton, Arland (2005). *Reading History Sideways: The Fallacy and Enduring Impact of the Developmental paradigm on family life*. Chicago: the University of Chicago press.